

Interkulturní výcvik a etnopedagogika v praxi

Projekt „Argonauts of Europe“
na katedře anglického jazyka a literatury

Zdeněk Janík

Úvodem

V duchu poslání multikulturní výchovy, ve svém příspěvku vyzdvihuje Maňák (2004, s. 26, 27) metodu výukových projektů a vhodně připravované programy vzdělávání v zahraničí. Jinde Lenka Gulová (2004, s. 77) zdůrazňuje důležitost interkulturního výcviku, který „mimo jiné připravuje pedagogy na konkrétní situace, které se mohou odehrávat například v multikulturní třídě (...), nebo může pomoci v přípravě odborníků pro oblast interkulturních aktivit...“ Podobně jako Maňák neopomíná nutnost získávání znalostí v oblasti projektování v rámci multikulturní výchovy (tamtéž, s. 79). Průcha (2004, s. 16) se zmiňuje o etnopedagogice, zabývající se mimo jiné výzkumem charakteristik „edukačního klimatu škol a školních vyučování, které jsou výrazně odlišné podle jednotlivých... kulturních společenství“ (tamtéž, s. 16). Na katedře anglického jazyka a literatury Pedagogické fakulty MU v Brně proběhl mezinárodní projekt, který ve své realizaci sklouobil všechny výše citované a jiné aspekty multikulturní výchovy.

Stručně o projektu „Argonauts of Europe“

„Argonauts of Europe“ je mezinárodní projekt¹ pod záštitou programu Socrates, akce Comenius 2.2A., zakládající se na vývoji a implementaci sítě mezinárodní mobility v Evropě. Projektu se účastní studenti PdF a studenti z partnerských VŠ v zahraničí (Hogeschool van Utrecht, Universitat Autònoma de Barcelona, Pädagogische Akademie des Bundes in Wien, Univerzita Jyväskylä, Univerzita Karlstad, Univerzita Linköping, Univerzita Szczecino, a Pedagogická fakulta MU). Mezinárodní mobilita spočívá ve výměnných pobytech studentů na výše uvedených univerzitách s cílem dosáhnout vyšší připravenosti budoucích učitelů v oblasti managementu školních projektů i v evropském měřítku. Kromě předmětu *Ma-*

¹ Autor příspěvku je řešitelem a koordinátorem projektu na katedře anglického jazyka PdF MU v Brně. Autor děkuje *Mgr. Světlaně Hanušové, Ph. D.*, vedoucí katedry anglického jazyka a literatury, za pověření vedením projektu „Argonauts of Europe“ na PdF MU a za její podporu; *Mgr. Lence Gulové* za spolupráci v oblasti multikulturní výchovy; *Petře Hoydenové* za administrativní pomoc při vedení projektu.

nagement školních projektů, studenti absolvují předmět *Interkulturní komunikace* a své teoretické poznatky uplatňují během *Pedagogické praxe* na základních a středních školách v zahraničí. V interkulturní komunikaci studenti řeší případové studie kulturně kritických incidentů, vyvstávajících z mezikulturních konfliktů mezi národními kulturami a zohledňujících kulturní specifika školního prostředí. Výcvik v interkulturní komunikaci připravuje studenty na pedagogickou praxi, kde získávají přehled o realizaci mezinárodních projektů na školách u nás i v zahraničí a vytváří malý mezinárodní projekt ve spolupráci se studenty z partnerských VŠ v Evropě. Kurz je veden formou e-learningu na webových stránkách „Argonauts of Europe“ (<http://www.respect-network/org/aro>). Projekt probíhá současně na všech zúčastněných pedagogických školách v Evropě a e-learningové metody a strategie umožňují nejen výměnu čerstvě nabytých zkušeností, ale i spolupráci na výzkumech a projektech studentů v mezinárodním měřítku.

Projekt „Argonauts of Europe“ na Pedagogické fakultě MU v Brně

Mezinárodní projekt „Argonauts of Europe“ proběhl na naší fakultě v tomto semestru (jaro 2004). Na katedře anglického jazyka a literatury proběhlo výběrové řízení, na jehož základě bylo vybráno šest studentek, které se projektu zúčastnily na univerzitách v Barceloně, Utrechtu a Linköpingu. Jako hlavní koordinátor projektu jsem na Pedagogické fakultě přijal a vedl ve všech předmětech (*Interkulturní komunikace*, *Management školních projektů* a *Pedagogická praxe*) tři zahraniční studentky (dvě z Nizozemska a jednu z Finska) a čtyři studentky naší fakulty. V mezinárodních párech či trojici studentky absolvovaly školní praxi a vytvořily a implementovaly mezinárodní školní projekt.

Na počátku jsem do projektu „Argonauts of Europe“ vstupoval s vágními představami, které ve mně vyvolaly dle mého názoru v invenci mírně omezené, nicméně oficiálně schvalované cíle projektu:

- vyškolení studenty v managementu školních projektů,
- vytvořit síť mobilit pro mezinárodní učitelskou praxi v oblasti projektů na zahraničních školách,
- podpora jiných evropských projektů mezi základními, středními a vysokými školami aj.

Proklamované cíle kladou důraz na realizaci školních projektů na úkor interkulturní dimenze projektu, kterou osobně považuji za fundamentální pro realizaci jakéhokoli programu s mezinárodním dosahem. Naštěstí díky demokratickému duchu projektu „Argonauts of Europe“ zůstávalo v mé kompetenci definovat specifické cíle projektu pro Pedagogickou fakultu. Proto se na naší fakultě stalo prvořadým cílem projektu přiblížit studenty

k roli evropských učitelů, kteří se budou podílet na výchově žáků jako uvědomělých občanů evropského společenství nejen na našich školách, ale i v zahraničí. Vstup do EU se projeví v nutnosti otevření se zahraničním vzdělávacím programům a zahraniční mobilitě studentů a učitelů s dlouhodobým cílem internacionalizace kurikul, jež je předpokladem k utváření skutečně otevřené Evropy. Se vstupem do EU budeme čelit interkulturnímu prostředí, kde občané EU budou přinášet rozdílné kulturní vzorce do sdílených evropských orgánů a institucí, ať už se jedná o Evropský parlament nebo jakoukoliv školu v EU. Budoucí evropští učitelé, získávající zkušenosti, vědomosti a znalosti za hranicemi svého státu, v prvé řadě nutně potřebují pochopit tuto interkulturní rozdílnost projevující se v komunikaci s evropskými občany. Z tohoto a dalších důvodů jsem se v realizaci programu u studentek zaměřil především na rozvíjení jejich multikulturního uvědomění a schopnosti interkulturní komunikace jako předpokladu k implementaci mezinárodních aktivit, umožňujících studentům získávat jak znalosti o realizaci vzdělávacích programů, tak i čerpat interkulturní zkušenosti během školní praxe na zahraničních školách. V tomto smyslu projekt dává běžným studentským výměnným pobytům bezprecedentní charakter programu s dlouhodobým a širokým dopadem na vzdělávací programy ve státech EU, tudíž i v České republice.

Vyvstává otázka, kdo je „evropský učitel“, jakou multikulturní erudicí by měl disponovat, jaký interkulturní rozhled a záběr by měl mít. Odpovědi budeme ještě dlouho hledat jak ve vědeckých teoriích, tak ve výzkumných poznatcích. A právě prvotní výzkumné poznatky jsme získali ve výstupech projektu „Argonauts of Europe“, tvořícím práci studentek a studentů na všech partnerských školách v Evropě.

Práce účastníků projektu na PdF MU v Brně

V předmětu *Interkulturní komunikace* studenti zpracovávali případové studie obsahující kulturně kritické incidenty, jejich analýzu na základě doporučených teorií, doporučení postupů při řešení mezikulturních konfliktů; předmět byl zakončen esejem na téma osobní interkulturní zkušenosti získané během praxe na ZŠ nebo SŠ.

Příklad z případových studií v předmětu Interkulturní komunikace

1. Diferenciace výuky v multikulturní třídě

Jste zaměstnán/a jako učitel ve škole situované v multikulturním prostředí, kde jazykové schopnosti dětí minoritních kultur jsou slabé a kázeňské problémy jsou na denním pořádku. Navrhněte řešení pro začlenění dětí do jazykové a kulturní majority s ohledem na jejich kulturní rozdílnosti.

2. Nevhodné chování?

Andrew je Američan studující na střední škole v Japonsku. Na hodinách historie často klade japonskému učiteli otázky, jak je ostatně zvyklý ze své americké školy.

Ale japonský učitel považuje Andrewovi výstupy za krajně nevhodné. Andrew nechápe negativní postoj učitele. Kdo se chová špatně? Jmenujte komunikační bariéry přítomné v této studii. Jaké řešení byste doporučili Andrewovi a japonskému učiteli?

3. *Důsledky pokárání*

Počet žáků ve třídě vzrůstá. Bob shledává obtížným učit 35 žáků ve třídě, kde jsou navíc běžné mezi sebou soupeřící skupiny žáků. Munir, původem z Maroka, je hlavou party kluků ze severní Afriky, která budí respekt u ostatních žáků a de facto „vládnou“ celé třídě. Bob si je vědom problému, ale neví, jak jej řešit. Během jedné vyučovací hodiny Munir otevřeně vyhrožoval jednomu ze spolužáků. Bob si Munira zavolal k tabuli a Munira před celou třídou vyhuboval. Načež se Munir rozčilil, a i když se ho Bob snažil uklidnit, s vykřikovanými hrozbami opustil třídu. Jaký interkulturní problém zde nastal? Jakou radu byste dali Bobovi?

Poznámka: Při řešení případových studií studenti vycházejí z přiložené literatury.

Pedagogická praxe je propojená s předmětem *Management školních projektů*. Studentky odcházely na praxi s určitými představami o interkulturním charakteru učení, s určitými očekáváními o žácích a s cíly vlastní výuky. Prioritou pěti- až sedmitýdenního působení studentek na školách bylo jejich co nejbližší seznámení s kulturním prostředím školy, s její celkovou atmosférou a také práce s žáky ve více třídách a navázání spolupráce s mentory. V tomto ohledu tato mezinárodní školní praxe překonala běžné pedagogické praxe omezující se na krátkodobé učení v jedné, popřípadě ve dvou třídách. V průběhu praxe a v návaznosti na ni studentky vytvářely mezinárodní školní projekty interkulturního učení, které na závěr programu prezentovaly před vyučujícími ze zúčastněných základních a středních škol a z naší fakulty.

Své poznatky a zkušenosti z pedagogické praxe si studentky zapisovaly do „reflexivních deníků“ (*reflective journals*), které se staly přínosnými nejen pro možnost zamyšlení se nad nabývanými pedagogickými zkušenostmi, ale i pro sdílení těchto zkušeností a výměnu názorů s ostatními studenty na partnerských školách v Evropě.

Ukázka projektu Jazyková výuka v Evropě

Autoři: Petra Horská, Brigitte Janssen

(Popisovaný projekt disponoval téměř všemi potřebnými náležitostmi, jako jsou cíl projektu, cílová skupina, rozpočet, implementace, výzkum a jeho výsledky, monitoring a vyhodnocení.)

Stručný popis: Řešitelky projektu vykonávaly pedagogickou praxi na Gymnáziu Slovanské nám. v Brně. Cílem jejich projektu bylo zjistit metody výuky angličtiny nejen na gymnáziu, ale i na jiných partnerských školách v zahraničí. Cílovou skupinou byly třídy specializované na výuku cizích jazyků a maturitní ročníky. Užití metody výzkumu dotazník, rozhovor, pozorování a zejména pak zúčastněné pozorování řešitelek při výuce angličtiny. Rozlišné dotazníky byly určeny pro studenty, mentory a pro účastníky projektu na zahraničních univerzitách, kteří měli poskytnout informace ze své pedagogické praxe na základních a středních školách v zahraničí.

Vzhledem k časovému omezení výzkumu (4 týdny) byla návratnost dotazníků menší než 30 %. Přesto tento bezesporu ambiciózní projekt přinesl jisté výsledky, z kterých lze vyvodit dílčí závěry:

- *Barcelona*
Na základních školách v Barceloně projevují učitelé „největší odhodlání naučit žáky anglicky, ale neberou v potaz úroveň jazykové připravenosti u žáků“.
- *Švédsko (Karlstad)*
Učitelé přizpůsobují výuku jazyka potřebám žáků. V hodinách ale používají vlastní jazyk.
- *Švédsko (Linköping)*
Učitelé užívají konzervativní metody. Malý důraz na komunikaci. Aktivity spíše písemné než mluvený projev.
- *Vídeň*
Žáci jsou na hodinách aktivní. „Avšak učitel mluví nejvíce, i když výhradně v angličtině.“
- *Česká republika*
„Obecně jsou studenti pasivní a učitel mluví nejvíce. Záleží na vyučujícím, jaký jazyk se (na hodinách angličtiny) používá.“
- *Gymnázium Slovanské náměstí*
„Přístup k výuce jazyků interaktivní, progresivní, zajímavý. Uchvacující úroveň jazykových schopností, mnoho aktivit.“

Závěrem

Mezinárodní projekt „Argonauts of Europe“ končí na jaře 2005. V případě znovuzískání finančních prostředků bude naše fakulta moci v příštím akademickém roce poslat další skupinu studentů na partnerské školy v zahraničí. Účast na projektu vyžaduje výbornou znalost angličtiny, je však otevřen pro všechny studentky a studenty naší fakulty. Svým zaměřením se projekt nabízí k uskutečnění studentům katedry sociální pedagogiky. Předpokládá se, že po skončení projektu se program mezinárodních mobilit s interkulturním charakterem a se zaměřením na erudici budoucích učitelů v multikulturní Evropě stane nedílnou součástí výukových programů na pedagogických fakultách.

Veškeré materiály a záznamy činnosti studentů jsou k dispozici na webové stránce <http://www.respect-network/org/aro>, přístupné pouze pro zaregistrované účastníky projektu „Argonauts of Europe“.

Literatura

GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ, E. (ed.) *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: Kabinet multikulturní výchovy PdF MU, 2004. 231 s. ISBN 80-86633-14-4.

Interkulturní komunikace:

BENNET, M. J. *Basic Concepts of Intercultural Communication*. London: Intercultural Press, 1998. 270 s. ISBN 1877864625.

GUDYKUNST, W. B. *Bridging differences. Effective Intergroup Communication*. California: Sage publications, 1997. 386 s. ISBN 0761915117.

HOFSTEDE, G. J. *Exploring Culture: Exercises, stories, and synthetic cultures*. Maine: Intercultural Press, 2002. 234 s. ISBN 1877864900.

Management školních projektů:

BYRAM, M., FLEMMING, M. *Language Learning in Intercultural Perspective: Approaches through drama and ethnography*. CUP, 1998. 318 s. ISBN 0521625599.

CORSON, D. *Changing Education for Diversity*. Open University Press, 1998. 256 s. ISBN 0335195873.

TOMALIN, S., STEMPLESKI, S. *Cultural Awareness: Resource book for teachers*. Oxford University Press, 1993. 160 s. ISBN 0194371948.

JANÍK, Z. Interkulturní výcvik a etnopedagogika v praxi. *Pedagogická orientace* 2004, č. 2, s. 79–84. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: Mgr. Zdeněk Janík, katedra anglického jazyka a literatury, Pedagogická fakulta MU v Brně, Poříčí 7–9, 603 00 Brno, janik@jumbo.ped.muni.cz